

РОЗДІЛ 2

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 340.114

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-6/4>

ІНСТИТУЦІЙНА РОЛЬ ПІДРОЗДІЛІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВНУТРІШНЬОЇ ТА ВЛАСНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ У ЗАПОБІГАННІ ТА ВИЯВЛЕННІ КОРУПЦІЇ В ПУНКТАХ ПРОПУСКУ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН

THE INSTITUTIONAL ROLE OF THE INTERNAL AND OWN SECURITY UNITS OF THE STATE BORDER GUARD SERVICE OF UKRAINE IN PREVENTING AND DETECTING CORRUPTION AT BORDER CROSSING POINTS

Каряка Д.Ю., начальник відділу внутрішньої та власної безпеки по 6 прикордонному загону
 Головний відділ забезпечення внутрішньої та власної безпеки «Захід» Державної прикордонної служби України

Осінський О.О., начальник сектору інформаційно-аналітичного забезпечення відділу внутрішньої та власної безпеки по 6 прикордонному загону
 Головний відділ забезпечення внутрішньої та власної безпеки «Захід» Державної прикордонної служби України

У статті досліджено інституційну роль підрозділів забезпечення внутрішньої та власної безпеки Державної прикордонної служби України (далі – ДПСУ) у сфері запобігання та виявлення корупції під час здійснення прикордонного контролю.

ДПСУ є правоохоронним органом спеціального призначення, який активно впроваджує європейські стандарти прикордонного контролю та основна діяльність якого спрямована на боротьбу з корупцією та ефективну імплементацію принципу інтегрованого управління кордонами відповідно до кращих практик Європейського Союзу (далі – ЄС).

Одним із пріоритетних завдань ДПСУ на шляху до створення європейської моделі прикордонного відомства є мінімізація корупційних ризиків під час пропуску через державний кордон осіб, транспортних засобів та вантажів.

Слід зауважити, що одним із найуразливіших напрямів у сфері боротьби із корупцією у прикордонному відомстві залишається прикордонний контроль, що зумовлено як об'єктивними факторами (введення правового режиму воєнного стану, низький рівень діджиталізації пропускних операцій, географічне розташування країни), так і суб'єктивними (недостатній рівень внутрішнього контролю, архаїчність процесів здійснення прикордонного контролю, втягування особового складу до протиправної діяльності, недостатня мотивація особового складу).

Станом на сьогодні, підрозділи забезпечення внутрішньої та власної безпеки Державної прикордонної служби України (далі – ВВБ ДПСУ) є основним інструментом у практичній площині з питань виявлення та викриття корупції у ДПСУ, враховуючи стан нормативно-правового забезпечення та оперативні можливості.

Під час дослідження здійснено аналіз сучасного стану боротьби із корупцією у прикордонному відомстві ВВБ ДПСУ, запропоновано власну концептуальну модель зниження коефіцієнту корупційних ризиків під час здійснення прикордонного контролю уповноваженими службовими особами підрозділів охорони державного кордону.

Тема антикорупційної діяльності підрозділів забезпечення внутрішньої та власної безпеки ДПСУ у сфері запобігання та виявлення корупції під час здійснення прикордонного контролю є актуальною, тому що вона займає важливе місце на шляху до європейської інтеграції українського суспільства.

Запропоновано шляхи удосконалення боротьби з наявними корупційними ризиками під час здійснення прикордонного контролю шляхом створення комбінованої моделі із залученням зацікавлених структурних підрозділів прикордонного відомства під координаційним супроводом підрозділів забезпечення внутрішньої та власної безпеки ДПСУ.

Ключові слова: внутрішня та власна безпека, прикордонний контроль, запобігання та виявлення корупції, діджиталізація, координація.

The article explores the institutional role of the Internal and Own Security Units of the State Border Guard Service of Ukraine (SBGSU) in the field of preventing and detecting corruption during border control procedures.

The SBGSU is a specialized law enforcement body that actively implements European border control standards, with its main focus on combating corruption and effectively applying the principles of integrated border management in accordance with best practices of the European Union (EU).

One of the SBGSU's top priorities in establishing a European-style border agency is to minimize corruption risks during the crossing of individuals, vehicles, and goods across the state border.

It should be noted that border control remains one of the most vulnerable areas in the fight against corruption within the agency, due to both objective factors (such as the legal regime of martial law, low digitalization of border operations, and the geographical location of the country) and subjective ones (insufficient internal control, outdated border control procedures, staff involvement in illegal activities, and low personnel motivation).

Currently, the Internal and Own Security Units serve as the main tool for identifying and exposing corruption within the agency, given the current regulatory framework and operational capabilities.

The study analyzes the current state of anti-corruption efforts by the SBGSU's internal security units and proposes a conceptual model for reducing corruption risks during border control conducted by authorized officials.

The topic of anti-corruption efforts by the SBGSU's Internal and Own Security Units is highly relevant, as it plays a key role in Ukraine's European integration process.

The article proposes ways to improve the fight against existing corruption risks during border control by creating a combined model involving relevant structural units of the border agency under the coordination of the Internal and Own Security Units of the SBGSU.

Key words: internal and own security, border control, prevention and detection of corruption, digitalization, coordination.

Вступ. Боротьба з корупцією є фундаментальним завданням України на шляху до інтеграції України з Європейським Союзом. 23 червня 2022 року, Європейська рада надала Україні статус кандидата на вступ до Європейського Союзу за умови виконання семи критеріїв: 1) реформа Конституційного суду; 2) продовження судової реформи; 3) антикорупція, включно з призначенням керівника САП; 4) боротьба з відмиванням коштів; 5) втілення антиолігархічного закону; 6) узгодження аудіовізуального законодавства з європейським; 7) зміна законодавства про нацменшини [1, ст. 6–10].

Станом на сьогодні, Єврокомісія вважає повністю виконаними чотири з семи критеріїв, що супроводжували надання Україні статусу кандидата на вступ до Євросоюзу. Водночас інші три критерії супроводжуються рекомендаціями від Єврокомісії щодо подальшого виконання, зокрема, завершеним повністю не вважається подальше посилення боротьби з корупцією.

Відповідно до дослідження Transparency International за 2024 рік, Україна посідає 105 місце поміж 180 країн отримавши 35 балів зі 100 в індексі сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index – CPI).

Аналізуючи коефіцієнт CPI за попередні роки (2021–32, 2022–33), ми можемо зробити висновок про активні законодавчі та урядові дії, вжиття комплексних заходів щодо вирішення даного питання. Основним мейнстрімом підвищення даного коефіцієнту є реформи, спрямовані на євроінтеграцію і виконання міжнародних зобов'язань.

Проте, аналізуючи даний коефіцієнт за 2023–36, Україна втратила позиції в антикорупційній боротьбі, що свідчить про недостатність вжитих заходів, наявність патернів у застосуванні заходів боротьби із корупцією [2, ст. 1–3].

За даними незалежного глобального рейтингового сервісу Numbeo, показник України щодо корупційних злочинів є високим 80.96% що вказує на необхідність розвитку дієвого механізму, впровадження нових методів для боротьби з корупцією [3, ст. 1].

Відповідно до Звіту по Україні у 2024 року від Комісії до Європейського Парламенту, Ради, Європейського економічного і соціального комітету та Комітету регіонів «Комунікація 2024 року щодо політики розширення ЄС» (далі – Звіт) Україна досягла певного прогресу у сфері запобігання корупції, зокрема завдяки зміцненню своєї антикорупційної інституційної бази та поступовому накопиченню результатів у розслідуванні, судовому переслідуванні та винесенні судових рішень у справах про корупцію на високому рівні.

Разом з цим, Звіт визначає що корупційні ризики залишаються особливо актуальними на державному кордоні. Зазначається, що необхідності подальшого вдосконалення контрольних операцій, підвищення прозорості процедур і впроваджувати електронні системи для зменшення можливостей для корупційних проявів [4, ст. 45–60].

Корупція під час здійснення прикордонного контролю гальмує інтеграцію України в Європейський економічний простір і підриває довіру до державних інститутів. Посилення антикорупційних заходів, цифровізації процесів прикордонного контролю, а також реформування системи управління прикордонним відомством є пріоритетним завданням для перманентної інтеграції до Європейського Союзу.

Метою статті є дослідження інституційної ролі підрозділів забезпечення внутрішньої та власної безпеки Державної прикордонної служби України у боротьбі з корупцією під час здійснення процедур прикордонного контролю, запропоновано шляхи модернізації антикорупційної політики ДПСУ, шляхом створення комбінованої моделі протидії корупційним проявам із залученням наступних підрозділів прикордонного відомства: запобігання та виявлення корупції, прикордонного контролю, зв'язку та автоматизованих систем, міжнародного співро-

бітництва, юридичного забезпечення, під координацією підрозділів забезпечення внутрішньої та власної безпеки ДПСУ.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання запобігання корупції у ДПСУ найбільш детально досліджено у роботах: О.Б. Ганьби [5, ст. 88–92], І.І. Шульган та М.В. Анфіцерової [6, ст. 289–305], М.О. Маланчія [7, ст. 1–5], О.Р. Мулика [8, ст. 177–181]. З позиції дослідження досвіду зарубіжних країн щодо питання боротьби із корупцією досліджено в роботах Я.Ю. Швидкого [9, ст. 219–226], Г.С. Буги [10 ст. 149–152].

Враховуючи аналіз проведених наукових досліджень, теоретичні положення викладенні у висвітлених публікаціях слід дійти до висновку, що тема інституційної ролі підрозділів забезпечення внутрішньої та власної безпеки ДПСУ у сфері запобігання та виявлення корупції під час здійснення прикордонного контролю є недослідженою та потребує детального аналізу з метою підвищення ефективності реалізації державної антикорупційної політики прикордонним відомством.

Виклад основного матеріалу. Корупція є складним, багатовекторним явищем, яке поширюється на всі складові державного механізму та деструктивно впливає на його функціонування. Модель протидії корупції не може ґрунтуватися на основі аксіоматичного підходу, складатися із стандартизованих та універсальних кліше, повинна бути адаптивною та відповідати загрозам, викликам, які виникають у суспільстві.

З початком повномасштабної військової агресії російської федерації проти України, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до пункту 20 частини першої статті 106 Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану» Указом Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» терміном на 90 днів по всій території України введено правовий режим воєнного стану який продовжений у визначеному законом порядку та діє станом на сьогодні.

Військова агресія російської федерації проти України створила низку нових корупційних ризиків у всіх сферах державного управління, включаючи одні із критично важливих – сферу прикордонної безпеки.

Станом на сьогодні, ДПСУ здійснює комплексний підхід щодо запобігання та виявлення корупції у прикордонній сфері, зокрема створює уповноважені підрозділи по виявленню та запобіганню корупції у центральному органі виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, територіальних органах центрального органу виконавчої влади, органах хорони державного кордону та загонах морської охорони, впроваджує антикорупційні програми, бере участь у міжвідомчих та міжнародних тренінгах, брифінгах семінарах у даній галузі.

Відповідно до аналітичних даних соцдосліджень Центру Разумкова отриманих методом опитування face-to-face рівень довіри до Держприкордонслужби зріс. Так, у липні – серпні 2021 року рівень довіри громадян до прикордонного відомства складав 55%, у вересні 2024 року – 69,8%, у лютому – березні 2025 року – 73,7%. Даний коефіцієнт свідчить про дієвість проведених заходів прикордонним відомством [11, ст. 1–7].

Разом з цим, питання запобігання та виявлення корупції у лавах ДПСУ залишається актуальним та потребує коригування враховуючи виклики, які виникають перед відомством та латентність даних правопорушень.

Так, відповідно до аналітичних даних Національного агентства з питань запобігання корупції зібраних у «Звіті про опитування населення та бізнесу» за 2023 рік, третє місце за поширеністю корупції в Україні посідає прикордонний контроль (4,25 бала із п'яти можливих), що вказує на необхідність оперативного реагування та впровадження

нових форм та методів боротьби із корупцією у вказаному напрямку.

З початку дії правового режиму воєнного стану на території України зафіксовано більш ніж 1 200 спроб надання неправомірної вигоди посадовим особам прикордонного відомства на загальну суму понад 15,5 мільйонів гривень. В період 2024 року було зафіксовано 400 спроб підкупу прикордонників, загальна сума запропонованої неправомірної вигоди перевищила 7 мільйонів гривень, за надання дозволу на перетин державного кордону без законних підстав під час дії правового режиму воєнного стану.

Окрім того, у 2024 році що за порушення антикорупційного законодавства затримано 18 військовослужбовців ДПСУ, з них 9 осіб причетні до незаконного переправлення осіб через державний кордон. Серед затриманих за корупцію – 1 офіцер та 17 військовослужбовців сержантського та рядового складу (визнано винними у вчиненні корупційних правопорушень визнано 11 прикордонників, сума накладених штрафів понад 760 тис. грн, 2 військовослужбовцям призначено покарання у вигляді позбавлення волі термінами на 2 роки та 5 років (з призначенням іспитового терміну – 3 роки)) [12, ст. 1].

Аналізуючи наведені статистичні дані спостерігається збільшення кількісного показника корупційних правопорушень вчинених безпосередньо під час перетинання державного кордону, що зумовлено наступними факторами: 1) відсутністю дієвого механізму протидії корупційним проявам та системи внутрішнього контролю під час здійснення прикордонного контролю; 2) архаїчність здійснення контрольних процедур прикордонного контролю та недостатньо розвинута система автоматизації останніх; 3) недосконалість нормативно-правового забезпечення окремих питань пропуску через державний кордон громадян України під час дії правового режиму воєнного стану; 4) відсутність власного (незалежного) інституту нормотворчості у прикордонному відомстві; 5) латентність здійснення корупційних правопорушень (пов'язаних з корупцією); 6) відсутність ефективної моделі залучення викривачів до боротьби із корупцією.

Під час проведення дослідження проаналізовано відомчі нормативно-правові акти, що регулюють службову діяльність структурних підрозділів Адміністрації Державної прикордонної служби України, які безпосередньо здійснюють заходи щодо виявлення, попередження та припинення корупційним проявам під час здійснення прикордонного контролю, а також функції, завдання та повноваження останніх.

Управління запобігання та виявлення корупції Держприкордонслужби – уповноважений підрозділ, який виконує завдання з питань запобігання та виявлення корупції, який відповідно до наданих повноважень та покладених завдань: 1) бере участь у розробленні проєктів нормативно-правових актів та інших документів з питань виявлення корупції; 2) вживає заходів з виявлення конфлікту інтересів та сприяє його врегулюванню; 3) надає консультативну допомогу в заповненні декларацій особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; 4) проводить перевірку факту подання суб'єктами декларування Держприкордонслужби відповідно до частини першої статті 51² Закону декларацій та готує повідомлення до Національного агентства про випадки неподання чи несвоєчасного подання таких декларацій у визначеному законодавством порядку; 5) проводить окремі види контролю щодо декларацій відповідно до частини п'ятої статті 511 Закону в порядку, що визначається Національним агентством; 6) співпрацює з викривачами, забезпечує дотримання їхніх прав та гарантій захисту, передбачених Законом; 7) надає особовому складу Держприкордонслужби методичну допомогу та консультацію щодо здійснення повідомлення про

можливі факти корупційних правопорушень або правопорушень, пов'язаних з корупцією, інших порушень Закону та захисту викривачів, проводить внутрішні навчання з цих питань; 8) організовує роботу внутрішніх каналів повідомлення про можливі факти корупційних правопорушень або правопорушень, пов'язаних з корупцією, інших порушень вимог Закону, отримує та організовує розгляд повідомленої через такі канали інформації; 9) здійснює перевірку отриманих повідомлень про можливі факти корупційних правопорушень або правопорушень, пов'язаних з корупцією, інших порушень Закону; 10) забезпечує в межах компетенції оцінку проєктів наказів (розпоряджень) з основної діяльності, адміністративно-господарських питань, а також кадрових питань (особового складу) залежно від їх видів на відповідність вимогам Закону; 11) веде облік особового складу Держприкордонслужби, притягнутих до відповідальності за вчинення корупційних правопорушень або правопорушень, пов'язаних з корупцією; 12) здійснює контроль за дотриманням антикорупційного законодавства, бере участь у проведенні перевірок стану організації роботи із запобігання та виявлення корупції в органах Держприкордонслужби; 13) організовує роботу та бере участь у службовому розслідуванні, яке проводиться з метою виявлення причин та умов, що призвели до вчинення корупційного правопорушення або правопорушення, пов'язаного з корупцією, або невиконання вимог Закону в інший спосіб, за поданням спеціально уповноваженого суб'єкта у сфері протидії корупції або приписом Національного агентства [13, ст. 1], [14, ст. 1–5].

З огляду на вищевикладене, роль даного підрозділу Адміністрації Державної прикордонної служби України полягає у плануванні моделі корупційних загроз прикордонного відомства, надання консультативної-дорадчої допомоги підпорядкованим органам з питань виявлення та запобігання корупції. Вказаний підрозділ обмежений у практичному інструменті для реалізації безпосередніх заходів щодо боротьби із корупційними проявами під час здійснення прикордонного контролю.

Управління організації прикордонного контролю Держприкордонслужби – структурний підрозділ Департаменту охорони державного кордону, основними завдання якого є: 1) організація в установленому законодавством порядку прикордонного контролю і пропуску через державний кордон України осіб, транспортних засобів та вантажів; 2) організація та забезпечення координації діяльності державних органів, що здійснюють різні види контролю під час перетинання державного кордону або беруть участь у забезпеченні режиму в пунктах пропуску через державний кордон, пунктах контролю; 3) розроблення та запровадження сучасних технологій прикордонного контролю за видами сполучення та характером транспортних перевезень, оптимальних принципів, форм і методів застосування сил та засобів охорони державного кордону в пунктах пропуску.

З аналізу вищевикладеного у вказаного підрозділу аналогічно відсутні інструменти для боротьби з корупційними проявами під час здійснення прикордонного контролю у практичній площині. Проте, одним із завдань, що покладається на управління організації прикордонного контролю є розроблення та запровадження сучасних технологій прикордонного контролю, які безпосередньо впливають на стан боротьби із корупційними проявами під час перетинання державного кордону особами, транспортними засобами та вантажами державного кордону.

Впровадження сучасних технологій пропуску через державний кордон України осіб, транспортних засобів та вантажів мінімізує прямі контакти між особовим складом, який здійснює прикордонний контроль та подорожуючими особами. Наприклад: створення системи заочної електронної перевірки дозвільних/підтверджуючих документів, впровадження штучного інтелекту за прикла-

дом (Smart Gates – Федеративна Республіка Німеччина), (ePassport Gates – Сполучене Королівство Великої Британії і Північної Ірландії), зменшить дискреційні повноваження службових осіб ДПСУ, які безпосередньо здійснюють прикордонний контроль та фіксуватиме процес прийняття відповідних рішень.

Разом з цим, відповідно до частини 5 статті 23 Закону України від 03.04.2003 № 661-IV «Про Державну прикордонну службу України», здійснювати перевірки дотримання антикорупційного законодавства під час прикордонного контролю службовими особами ДПСУ, уповноважені виключно підрозділи спеціального призначення – **забезпечення внутрішньої безпеки та власної безпеки** (далі – ВВБ).

Підрозділи ВВБ в межах покладених завдань та наданих повноважень здійснюють гласні та негласні заходи щодо боротьби із корупційними проявами, безпосередньо виконують функцію внутрішнього контролю за дотриманням антикорупційного законодавства під час здійснення прикордонного контролю уповноваженими службовими особами підрозділів охорони державного кордону [16, ст. 6].

Відповідно до проведеного аналізу завдань та повноважень кожного із вищезазначених підрозділів слід дійти до висновку, що у прикордонному відомстві відсутня єдина концепція виявлення та запобігання корупційним проявам у під час здійснення прикордонного контролю, яка б мала б не загальнотеоретичний, а практичний аспект.

У зв'язку із цим, пропонується створення нового штатного підрозділу у ДПСУ (боротьби із корупцією у пунктах пропуску через державний кордон) із залученням до останнього спеціалістів у галузі: організації прикордонного контролю, запобігання та виявлення корупції, міжнародного співробітництва, зв'язку та автоматизованих систем, юридичного забезпечення, який буде здійснювати свою діяльність під координацією підрозділів ВВБ,

з наданням спектру повноважень необхідних для виконання поставлених завдань.

Основні завдання підрозділу: 1) протидія корупційним (пов'язаних з корупцією) правопорушенням, які вчинені уповноваженими службовими особами, які здійснюють прикордонний контроль; 2) виявлення причин та умов, які сприяють корупційним проявам під час здійснення прикордонного контролю; 3) проведення службових розслідувань по фактах виявлення корупційних проявів під час здійснення прикордонного контролю; 4) впровадження сучасних технологій пропуску через державний кордон осіб, транспортних засобів та вантажів; 5) здійснення перевірок організації та здійснення прикордонного контролю на предмет дотримання антикорупційного законодавства, вжиття заходів оперативного реагування у разі виявлення фактів пов'язаних порушенням антикорупційного законодавства 6) формування пропозицій щодо нормативно-правового забезпечення щодо зменшення корупційних ризиків під час здійснення прикордонного контролю.

Функціонування вищевказаного підрозділу значно б підвищило ефективність боротьби із корупційними проявами під час здійснення прикордонного контролю.

Висновки та подальші перспективи досліджень. В ході дослідження проаналізована інституційна роль підрозділів ВВБ ДПСУ у запобіганні та виявленні корупції під час здійснення прикордонного контролю. Запропонований один із варіантів комбінованої моделі боротьби з корупцією шляхом створення нового підрозділу із числа спеціалістів у сферах організації прикордонного контролю, запобігання та виявлення корупції, міжнародного співробітництва, зв'язку та автоматизованих систем, юридичного забезпечення, під координацією підрозділів внутрішньої та власної безпеки.

Реалізація запропонованої моделі, дозволить істотно знизити корупційні ризики, зміцнити довіру громадськості до ДПСУ, сприятиме інтеграції українського суспільства до Європейського Союзу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Національна безпека і оборона: науковий журнал №1-2 (187-188) 2022. URL: https://razumkov.org.ua/images/journal/NSD187188_2022_ukr_full.pdf
2. Статистичні дані з інтернет-ресурсу Transparency International Ukraine. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/>
3. Статистичні дані з інтернет-ресурсу Numbeo. URL: <https://www.numbeo.com/cost-of-living/>
4. Звіт по Україні у 2024 року Комісії до Європейського Парламенту, Ради, Європейського економічного і соціального комітету та Комітету регіонів «Комунікація 2024 року щодо політики розширення ЄС». URL: https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/1924a044-b30f-48a2-99c1-50edeac14da1_en?filename=Ukraine%20Report%202024.pdf
5. Державна антикорупційна політика: поняття, сутність та загальні ознаки, наукова стаття, науковий журнал – публічне право № 4 (2021). URL: <https://www.publichne-pravo.com.ua/files/44/pdf/10.pdf>
6. Правове регулювання запобігання корупційним проявам в діяльності Державної прикордонної служби України в умовах воєнного стану, науковий журнал – вісник Національного університету «Львівська політехніка», серія: «Юридичні науки». URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journalpaper/2024/oct/36076/shulganancyferovavisnyk3.pdf>
7. Загальнотеоретичні підходи до визначення змісту корупції у Державній прикордонній службі України, наукова стаття, науковий журнал вісник Національної академії Державної прикордонної служби України, 2018. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=F&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN
8. Правове регулювання запобігання корупційним проявам в діяльності Державної прикордонної служби України в умовах воєнного стану, юридичний науковий електронний журнал, 6/2023. URL: http://lsej.org.ua/6_2023/15.pdf
9. Зарубіжний досвід протидії корупції та можливості його імплементації в Україні, наукова стаття, науковий журнал експерт: парадигми юридичних наук і державного управління. URL: <http://journals.maup.com.ua/index.php/expert/article/view/1654/2105>
10. Досвід зарубіжних країн в боротьбі із запобігання корупції, наукова стаття, науковий журнал: «Актуальні питання юриспруденції» 2023. URL: <https://legalposition.umsf.in.ua/archive/2023/1/29.pdf>
11. Оцінка ситуації в країні, довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів, ставлення до виборів під час війни, віра в перемогу (лютий–березень 2025р.), інтернет-ресурс, соціологічне опитування громадян. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-institutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-stavlennia-do-vyboriv-pid-chas-viiny-vira-v-peremogu-liutyiberezen-2025r>
12. Статистичні дані з інтернет-ресурсу, офіційний сайт Державної прикордонної служби. URL: <https://dpsu.gov.ua/uk/news/45155-protyagom-roku-prikordonniki-pripinili-majzhe-400-sprob-pidkupu>
13. Положення про управління запобігання та виявлення корупції Адміністрації Державної прикордонної служби України, наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України №ОД-78/0/8-21 від 06.12.2021. URL: https://dpsu.gov.ua/upload/file/polozhennya_pro_upravlinnya_zapob_gannya_ta_viyavlennya_korupc.pdf
14. Положення про роботу групу з оцінювання корупційних ризиків у діяльності Державної прикордонної служби України, наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України №181/8462-22-Вн. URL: https://dpsu.gov.ua/upload/file/polozhennya_pro_robochu_grupu.pdf
15. Основі завдання управління організації прикордонного контролю, інтернет джерело, офіційний сайт Державної прикордонної служби України. URL: <https://dpsu.gov.ua/uk/upravlinnya-organizaciyi-prikordonnogo-kontrolyu>
16. Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 03.04.2003 № 661-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text>